

De schaakcarrière van Johannes Henricus Pannekoek

- door Dirk Goes -

Johannes Henricus Pannekoek werd op 5 mei 1905 geboren in Batavia, Nederlands-Indië. In augustus 1920 verhuisde hij met zijn familie naar Nederland. Het gezin vestigde zich te Zeist, waar hij lid werd van de plaatselijke schaakvereniging.

In 1922 begon hij aan een studie Geneeskunde aan de Universiteit van Utrecht. Hij werd lid van de gerenommeerde Schaakclub Utrecht (in die tijd een van de sterkste verenigingen van Nederland) en ontwikkelde zich tot een sterk schaker die graag en veel speelde. Zijn ouders kregen, niet ten onrechte, de indruk dat hij te weinig tijd aan zijn studie besteedde, en te veel aan schaken. Om die reden speelde Pannekoek in het toernooicircuit onder de schuilnamen 'Oliphant' en 'Jumbo', opdat zijn ouders niet in de krant zouden kunnen lezen dat hij weer ergens een toernooitje had gespeeld.

De successen regen zich aaneen. In de wintercompetitie van het seizoen 1923/1924 van Schaakclub Utrecht eindigde hij een half punt achter de sterke Olland, in 1909 nog Nederlands kampioen. Olland daagde hem uit tot het spelen van een match over acht partijen. De uitslag, 6½-1½ voor Pannekoek, was weinig minder dan een sensatie.

In 1924 deed hij mee aan het toernooi van het Belgische Westende. Na een avondje doorzakken startte hij met een half punt uit twee partijen, waarna hij zich ineens realiseerde dat hij de eerste prijs ad 100 Belgische francs moest winnen om zijn terugreis te kunnen financieren. Dat lukte, mede door een overwinning op de Zweed Carnow, die hem de schoonheidsprijs opleverde. De bokaal werd te gelde gemaakt en Pannekoek kon, ongetwijfeld opgelucht, naar huis.

In 1925 maakte hij deel uit van het Nederlandse team, dat een interland tegen België met 5-5 gelijk speelde. Pannekoek won aan het vierde bord van Tackels, en in een massakamp tegen Rijnland-Westfalen won hij, alweer aan het vierde bord, beide partijen.

In het weekend van 17 en 18 april 1926 speelde Pannekoek met Tartakower, Colle en Euwe in een vierkamp, georganiseerd door de Amsterdamse schaakvereniging ASC ter gelegenheid van haar 40-jarig bestaan. Met 0 uit 3 eindigde hij op de laatste plaats. Geen schande natuurlijk, tegen zulke sterke schakers, maar het zal hem hebben gesterkt in zijn voornemen om toch maar eens te stoppen met schaken en vol voor zijn studie te gaan.

In de zomer van 1926 was Pannekoek een van de deelnemers aan het kampioenschap van Nederland, dat dat jaar in Utrecht werd gespeeld. Het werd geen onverdeeld succes: met 5½ uit 11 kwam hij niet verder dan de middenmoot. In zijn partij tegen Rudolf Loman gebeurde er iets merkwaardigs. Loman zei "Excuseer me, ik moet nodig naar het toilet", zette de klok stil (!) en liep weg. De klok stilzetten tijdens een partij, *it's not done*, en tegenwoordig zou het onherroepelijk verlies van de partij ten gevolg hebben, maar wedstrijdleader Hartogensis deed niets. Afijn, Loman bleef een half uur weg (!), waarna Te Kolsté, als toeschouwer bij het toernooi aanwezig, zich tot Pannekoek wendde en zei "Zet z'n klok aan, hij zit op het toilet met een zakschaakspelletje te analyseren". Door deze mededeling raakte Pannekoek zo van slag dat hij zijn gewonnen stelling verprutste en zelfs nog verloor.

Zijn laatste wapenfeit was de Bondswedstrijd in Zeist in 1931. Hij won de hoofdklasse A met 6½ uit 7 en stopte daarna definitief met schaken, naar eigen zeggen omdat hij geen tijd meer had voor die beuzelarij. Hij stortte zich op zijn studie en werd uiteindelijk een briljant medicus. Hoe goed Pannekoek zou zijn geworden als hij had gekozen voor het schaken en niet voor de studie is een vraag die onbeantwoord blijft. Hij stierf op 15 januari 1996.

Het heeft iets tragisch om te moeten kiezen uit twee dingen waar je goed in bent. Allebei tegelijk zou natuurlijk het mooiste zijn, maar dan gaat meestal het een ten koste van het ander. Neemt niet weg dat een mens het ten diepste aan zichzelf verplicht is zijn talent te ontwikkelen en niet te verkwanselen, en hoe je het ook wendt of keert, dat was wel de consequentie van zijn keuze voor de geneeskunde. Eindstand: medische wetenschap 1, schaken 0.

Overigens was Pannekoek de oom van de bekende programmamaker en regisseur Jop Pannekoek, die eveneens een verwoed schaker was. Jop speelde graag tegen zijn oom en maakte diverse schaakfilms, zoals 'De liefde voor hout' uit 1979. Zie:

<https://www.youtube.com/watch?v=RK9Gwm2avGA>

Jop Pannekoek overleed op 29 juli 2003 op veel te jonge leeftijd aan slokdarmkanker. De komiek Peter Pannekoek is zijn zoon.